

FELSEFE DÜNYASI

2007/1 Sayı: 45

YILDA İKİ KEZ YAYIMLANIR

ISSN 1301-0875

Sahibi

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Necati ÖNER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Necati ÖNER

Prof. Dr. Ahmet İNAM

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR

Doç. Dr. İsmail KÖZ

Felsefe Dünyası Hakemli Bir Dergidir.

Felsefe Dünyası 2004 yılından itibaren PHILOSOPHER'S INDEX ve
TÜBİTAK /ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Yazışma ADRESİ

P.K. 21 Yenışehir / ANKARA

Tel&Fax: 0.312 231 54 40

Fiyatı: 15 YTL (KDV Dahil)

Banka Hesap No:

Vakıfbank Kızılay Şubesi: 00158007288336451

Dizgi ve Baskı

Türkiye Diyanet Vakfı

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 Y.Mahalle / ANKARA

Tel: 0.312 354 91 31 (Pbx) • Fax: 0.312 354 91 32

QUINE, DOĞALLAŞTIRILMIŞ EPİSTEMOLOJİ VE EPİSTEMOLOJİNİN NORMATİF YÖNÜ

Fatih Sultan Mehmet ÖZTÜRK*

Giriş

Felsefenin bilime önsel ve hatta bilimden daha imtiyazlı bir statüye sahip olduğu yaygın bir kabuldür. Bilgi problemini, "ilk felsefe" olarak da adlandırılan bu dogma ekseninde işleyen geleneksel epistemoloji, bilgi ve rasyonalite için, (doğal) bilimin tedarik edebileceği herhangi bir delilden daha güvenilir olduğu öngörülen *a priori* temellendirmeler bulmaya çalışır. Ancak Quine, özellikle "Epistemology Naturalized" başlıklı çalışmasında, doğal bilimin daha primitif bir kavram olan *felsefî temellendirme* ya da haklılandırma yoluyla tasdik edilmeye ihtiyacı olmadığını ve dolayısıyla, gerekçelendirme (justification) merkezli geleneksel bilgi teorisinin tasfiye edilmesi gerektiğini öne sürer. Genel olarak bu yaklaşıma göre, insan bilgisinin doğası ve temelleri hakkındaki sorular empirik psikoloji bünyesinde doğal bilimlere paralel olarak ele alınmalıdır; çünkü delil ve teori arasındaki epistemolojik bağlantının belirlenmesi, delillerimizin ana kaynağı olan gözlem önermeleri ile teorik çıktı arasındaki ilişkinin empirik olarak tasvir edilmesini gerektirir.¹

Fakat Quine'in geleneksel epistemolojinin doğallaştırılması olarak gördüğü bu proje yakın dönemlerde oldukça yoğun eleştiriler toplamıştır. Bir çok bilgi teorisyeni, Quine'in yaklaşımının kabul edilemez olduğunu düşündür. Çünkü onlara göre böyle bir yaklaşım, bilginin olmazsa olmaz unsurlarından birisi olan gerekçelendirme elementini elimine etmek suretiyle bilginin normatif boyutunu hiçe saymaktadır; oysa epistemoloji, neye inandığımızı duyuşsal terimler aracılığı ile betimleyen salt bilimsel bir uğraş değil, tersine sahip olduğumuz deliller ışığında neyi kabul etmemiz ya da neye inanmamız gerektiğini açıklayan, temellendirmeye çalışan normatif bir disiplindir.²

* Dr. Pamukkale Üniversitesi, Felsefe Bölümü. E-posta: fsmozturk@pau.edu.tr

¹ W.V. Quine, "Epistemology Naturalized", in *Naturalizing Epistemology*, edited by Hilary Kornblith, Cambridge, MA: Bradford Books/MIT Press 1994, s. 25.

² Bkz. Alvin Goldman, *Epistemology and Cognition*, Cambridge, MA: Harvard University Press 1986, s.3; Jaegwon Kim, "What Is Naturalized Epistemology?", in *Naturalizing Epistemology*, edited by Hilary Kornblith, Cambridge, MA: Bradford Books/MIT Press 1994, s.41. Hilary Putnam, "Why Reason Can't be Naturalized", *Synthese*, 52, 1988, ss. 3-23; Alan Berger, "The Quinean Quandary and the Indispensability of Nonnaturalized Epistemology", *The Philosophical Forum*, Volume XXXIV, Nos. 3 & 4, Fall/Winter 2003, ss. 367-381. Mark Kaplan, "Epistemology Denatured", in *Midwest Studies in Philosophy*, edited by

Bu makalede, geleneksel temeldenci (foundationalism) ve uyumlulukçu (coherentism) bir çizgide yorumlanmış olan gerekçelendirme kavramının, epistemolojiden sökülüp atılmasının bilginin normatif unsurunun da zorunlu olarak dışarıda bırakılması anlamına gelmediği ve doğallaştırılmış epistemolojinin farklı bir bağlamda ama "ilk felsefe" pratiğinden hiç de farklı olmayan bir tarzda normatif unsurlara yer verdiği gösterilmeye çalışılacaktır. Ancak bu, doğallaştırılmış epistemolojinin bir savunulması olarak görülmemelidir; bu çalışmanın amacı, Quine'in önerdiği epistemolojinin doğallaştırılması projesini desteklemek değil, bu projeye karşı yöneltilen eleştirinin temelde hatalı olduğunu açığa çıkarmaktır.

Bu savı desteklemek için, ilk olarak ana hatlarıyla geleneksel epistemolojinin bilgi anlayışı ve Quine'in doğallaştırılmış epistemoloji adı altında bu anlayışa karşı ileri sürdüğü alternatif yaklaşımın ne olduğu ele alınacaktır. Ardından, bir çok analitik düşünürün doğallaştırılmış epistemoloji, *bilgi ve rasyonalitenin normatif boyutunu ihmal eder* yönündeki yıkıcı eleştirisi ayrıntılı bir şekilde ifade edilecek ve epistemolojinin normatif olma özelliği ile ilgili bilgi teorisinde geliştirilmiş farklı yaklaşımlar üzerinde durulacaktır. Tartışmamızın son bölümünde, naturalist bilgi anlayışının epistemolojik bütüncülük (*holism*) çeşidini savunan Quine'in, inanç ve kabullerimizin revize edilmesi, tamamen inanç sistemimizden atılması ve yeni teorilerin tasarlanması ile ilgili durumlarda, *merkezcilik, empirisizm ve sadeliğin maksimum seviyelerde tutulması* gibi bir takım epistemolojik normlar önerdiği belirtilecektir. Bizim burada gün ışığına çıkarmak istediğimiz nokta şudur: Quine'in, gerek *normatiflik* kavramını gerekse yukarıda sözü edilen normları nasıl belirleyip haklılandırmaya çalıştığı netleştirildiği zaman, alternatif bir yaklaşım olarak tavsiye edilen epistemolojinin doğallaştırılması projesinin, normatiflik unsurunu epistemolojiden tasfiye etmediği gibi bazı bilgi teorisyenlerinin sıklıkla gündeme getirdiği *normatif-unsur-elden-gidiyor* kaygısının da aslında temelsiz olduğu açıkça görülür.

Geleneksel Epistemoloji

Platon'un *Theatetus* diyalogunda da etraflıca tartışılan "Bilgi nedir?" sorusu, geleneksel bilgi teorisinin en merkezi problemidir. Bilgi için tek başlarına *zorunlu* ve hep birlikte *yeterli* koşullar nelerdir? Bilginin ölçütü ya da herhangi bir inancın epistemolojik statüsünü tayin edebilecek bir ölçüt belirlenebilir mi? Bu iki soru, özellikle de birincisi, bilginin ne olduğu yani analizi ile ilgilidir. Çünkü "Bilgi nedir?" sorusuna ya bilginin gerektirdiği zorunlu ve yeterli koşulların saptanmasıyla ya da bir inanca bilgi statüsü atfetmeyi sağlayacak bir ölçütün belirlenmesiyle karşılık verilebilir. İkinci soru yani ölçüt problemi, aynı zamanda "Bilebilir miyiz?" ve "Nereye kadar bilebiliriz?" sorularıyla bağlantılı olarak şüpheli anlayışlarda da ön plana çıkar. Platon,

Peter A. French, Theodore E. Uehling, Jr., Howard K. Wettstein, Notre Dame: the University of Notre Dame Press 1994, s. 363.

Theatetus diyalogunda (202c), Russell ve özellikle Edmund Gettier'e gelinceye kadar hemen herkesin üzerinde hemfikir olduğu şu kısmi tanımı önerir: Bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inançtır.³

Bilginin sınırlarının ne olduğu sorusu, bilginin analizini takiben gündeme gelen en önemli ikinci meseledir. Fakat bu problem karşısında şüphecilerin tavrı negatiftir. Çoğu şüpheci için de bilgi, bir tür kesin, gerekçelendirilmiş doğru inançtır ama onlara göre, yanlış olma olasılığı, "kötü şeytan" hipotezi ve ölçüt problemi gibi aşılması neredeyse imkansız görünen teorik zorluklardan dolayı inançlarımızın kesinlikle doğru olduklarından asla emin olamayız ve bu nedenle, herhangi bir şeyin ne bilgisine ne de gerekçeli inancına sahip olabiliriz. Böylece şüpheciler, bilginin analizi projesinin bir şekilde kurulup başlatılabileceğini kabul ederler; fakat onlara göre, böyle bir felsefi proje asla başarılı bir şekilde tamamlanamaz.⁴

Klasik epistemoloji akımları olan deneyimcilik ile akılcılık arasındaki asıl uyuşmazlık, bütün bilgi, fikir ve kavramlarımızın nihai kaynağının ne olması gerektiği meselesi hakkındadır. Akılcı filozoflara göre, kesin bilginin, özellikle *a priori* ve zorunlu doğruların başlıca kaynağı dedüksiyon ve akla dayalı sezgidir. Bu kavrayışa göre, deneyim bilgi için ne gerekli ne de yeterli bir kaynaktır. Çünkü bilginin zorunlu, olmazsa olmaz öğelerinden birisi kesinlik koşuludur. Fakat Platon (*Meno* 80d-e), Descartes ve Leibniz'in de öne sürdüğü gibi, deneyime dayalı bilgi kesinlikten yoksundur. Ayrıca matematik, metafizik ve etik ile ilgili evrensel ve zorunlu doğrular deneyim temelinde gerekçelendirilemez.⁵ Akli merkeze koyan bu bilgi anlayışı iki temel

³ Bu bilgi tanımının eksik yani gerekçelendirme, inanç ve doğruluk koşullarının bilgi için hep birlikte yeterli olmadığını iki örnek üzerinde net bir şekilde gösteren Edmund Gettier, bilginin böyle bir belirleniminin ilk defa Platon'un *Theatetus* diyalogunda öne sürüldüğünü belirtir. Bkz. Edmund Gettier, "Is Justified True Belief Knowledge", *Analysis*, 23, 1963, s.123. Locke'in ideler arasındaki uyum ya da uyumsuzluğun algılanması olarak ileri sürdüğü bilgi tanımı, Descartes'ın kesinlik ve özellikle şüphe açısından yapmaya çalıştığı bilgi analizi, Ayer'in bilgi süjenin P önermesinin doğru olduğundan "emin olmasını" ve böyle bir emin olmada "hakka sahip olması" gerektiğini zorunlu kılar şeklindeki belirlenimi, aslında gerekçelendirilmiş doğru inanç tanımını farklı terimlerle ifade eden ve benimseyen formlerdir. Benzer şekilde, Kant'ın "bir şeyin doğru olduğunu benimseme hem subjektif hem de objektif olarak yeterli olduğu zaman, o şey bilgidir" yaklaşımı, gerekçelendirilmiş doğru inanç analizinin bir kabulü olarak görülebilir. Bkz. Alfred J. Ayer, *The Problem of Knowledge*, London, New York: Penguin Books, 1956, s. 35; Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason*, trans. N. Kemp Smith, London, Macmillan 1965, s. 646.

⁴ Bilgi ve gerekçelendirmenin sınırlarının ne olduğu sorusu karşısında şüpheciliği reddeden filozoflar, "Nereye kadar bilebiliriz?" hakkındaki şüheci sonuçlarla hesaplaşmanın önemli bir parçası olarak şu genel normatif sorulara yapıcı cevaplar bulmaya çalışır: Bilgi ve rasyonalitenin kaynağı nedir? *Innate* bilgi veya fikirler var mıdır? Dış dünyanın bilgisi problemi ile nasıl hesaplaşılmalıdır? *A priori* bilgi nasıl karakterize edilmelidir? Tümevarım meşru ve güvenilir bir bilme yolu mudur? Bilgi ve gerekçelendirmenin yapısı nasıldır? Kendiliğinden gerekçeli temel inançlar var mıdır? Epistemolojik döngüsellik problemi aşılabilir mi? Bütün bilgi ve gerekçelendirme çıkarımsal mıdır? Bütün bilgi durumları gerekçelendirme koşulunu zorunlu olarak gerektirir mi? Gerekçelendirme süjenin perspektifi bakımından içsel ve normatif midir?

⁵ Platon, *Meno*, trans. W.K.C. Guthrie, in *Plato: Collected Dialogues*, ed. Edith Hamilton and Huntington Cairns, Princeton: Princeton University Press 1973; Rene Descartes, *Rules for the Direction of Our Native*

savla ortaya çıkar. Bunlardan birincisi, gerçeklik hakkındaki bilgimizin 'nedensellik' ve 'töz' gibi deneyimden bağımsız olarak edinilmiş *innate* kavram ve fikirlerin varlığını gerektirir düşüncesidir. Onlara göre, bizim bu *innate* yani doğuştan kavram ve fikirleri bilme yolumuz *a posteriori* değil *a priori*dir. İkincisi, bütün zorunlu doğruların *a priori* ve "Her olayın bir nedeni vardır" gibi çıkarıma dayanmayan, gerekçesi kendiliğinden apaçık olan ilke ve önermelerin hem *a priori* hem de sentetik olduğu iddiasıdır.

Bütün bunlara tepki olarak deneyimci epistemoloji bilginin nihai kaynağının iç ve dış duyum olduğunu ön plana çıkararak, akılcıların bu iki ana savına kökten bir karşı çıkışı sergiler.⁶ Aquinas'ın "daha önce duyumlarda olmayan hiçbirşey zihinde yer almaz" görüşünü temel çıkış noktası olarak alan Locke, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*'nin ikinci kitabının giriş paragraflarında, zihnin doğuştan boş bir levha olduğunu ve anlama yetimizi tüm düşünme malzemesi ile dolduran kaynağın ya doğrudan duyumlar ya da zihnin verilen bu duyumlar ile ilgili olarak kendi etkinliği üzerine yönelmesi, yani duyarlılık ve refleksiyon olarak belirler. Benzer şekilde David Hume, *İnsan Doğası Üzerine Bir Deneme* başlıklı çalışmasında, insan bilgisinin malzemesini oluşturan bütün izlenim ve idelerin kaynağının duyum ve refleksiyon olduğunu savunur. Hume'a göre, karmaşık ideler basit izlenimlerin bulanık kopyaları olan basit idelerden meydana gelir ve her basit ideye karşılık gelen ve onu andıran bir izlenim vardır.

Bilgi ve gerekçelendirmenin yapısının ne olduğu hakkındaki geleneksel tartışma, temelde içselci bilgi teorileri olan temelci ve uyumcu görüşler olarak ortaya çıkar. Temelci teori, bütün inançları "temel inançlar" ve "temel olmayan inançlar" olarak ikiye ayırır ve bilginin yapısını tıpkı bir piramite benzetir. Piramitin en altında temel inançlar,

intelligence, Descartes: Selected Philosophical Writings, trans. John Cottingham - Robert Stoothoff - Dugold Murdoch, Cambridge: Cambridge University Press 1988, ss.1-7; Gottfried Wilhelm Leibniz, *New Essays on Human Understanding*, Leibniz: *Philosophical Writings*, trans. G.H.R. Parkinson - Mary Moris, London: J.M. Dent & Sons, 1973, ss.151-155.

⁶ Akılcıların töz, nedensellik ve adalet gibi *a priori*, tecrübeden tamamen bağımsız kavramlarımızın olduğu iddiasına karşı iki farklı deneyimci tepkiden söz etmek mümkündür. İngiliz deneyimcileri, bu kavramların, kaynağı tamamen tecrübede olan basit idelerden zihin tarafından form edilmiş karmaşık fikirler olduğunu savunur. Daha radikal deneyimciler, örneğin mantıksal deneyimciler, bu tür kavramların herhangi bir anlamdan yoksun metafiziksel kurgular olduğunu iddia ederler. Zorunlu doğruların epistemolojik statüsü ile ilgili olarak deneyimcilerin ileri sürdüğü genel yaklaşım, bütün zorunlu doğruların aslında analitik türden önermeler olduğu ve dolayısıyla dünya ile ilgili olarak kayda değer bilgiler içermediği düşüncesidir. Bundan dolayı, deneyimciler sentetik *a priori* doğruların varlığını kabul etmezler. Fakat akılcılar, bazı zorunlu doğruların sentetik olduğunu ileri sürer. Onlara göre, "Her olayın bir nedeni vardır", "Adam öldürmek kötüdür" ve "5+7=12'dir" gibi önermelerin doğruluğu sadece onları meydan getiren terimlerin tanımlarından veya anlamlarından çıkmaz. Bu nedenle, bu tür zorunlu doğruları ifade eden yargılarda yüklem konumundaki terim özne konumundaki terimin söylediğini tekrarlamaz, aksine yeni bir şey söyler. Deneyimci bilgi teorisyenleri ise, akılcıların sentetik *a priori* dediği zorunlu doğruların aslında ya analitik ya da olgusal nitelikte doğruları ifade ettiğini göstermek için, "Her olayın bir nedeni vardır", "Adam öldürmek kötüdür", "5+7=12'dir" ve benzeri önermelerin ya *a priori* ya da sentetik karakterde olduğunu reddederler.

üste doğru gidildikçe birbirini destekleyen ve bazen “basit olmayan inançlar” olarak da adlandırılan “temel olmayan inançlar” bulunur. Temel ve temel olmayan inançlar ayırımı ile bu inançlar arasındaki epistemolojik ilişki şöyle karakterize edilebilir. Temel inançların epistemolojik açıdan gerekçelendirilmeleri veya bilgi statüsünü elde etmeleri için başka inançların desteğine ihtiyaçları yoktur. İmtiyazlı olan bir epistemolojik statüye sahip bu inançlar kendiliğinden gerekçelidir. Sujenin bu inançlara sahip olması, onlara gerekçeli olarak inanması ya da onları bilmesi için yeterlidir. Diğer bütün inançların gerekçesi ve destekleyicisi doğruluğu apaçık olan yani çıkarımsal olmayan bu altyapı inançlarıdır. Temelcilere göre, sujenin kendi zihinsel durumları, doğrudan doğruya sahip olduğu duyusal deneyimleri ve bazı a priori önermeler temel inançları oluşturur. Temel inançların güvenli ve şüphe edilemez olmalarının bir nedeni, bu inançların içeriğini oluşturan zihinsel durumları “direkt olarak kavrarız” düşüncesidir. Temel olmayan inançlar ise ne kendiliğinden gerekçeli ne de onlara ilişkin epistemik katılımımız yanılmaz (“infallible”) niteliktedir. Üstyapıyı oluşturan bu inançların epistemolojik bağlamda gerekçelendirilmesi ve bilgi statüsünü elde etmeleri için temel inançlar tarafından çıkarımsal olarak desteklenmesi şarttır.⁷

Uyumcu teori, temel inançlarımızın olduğu ya da bazı inançlarımızın imtiyazlı olduğu tezini reddeder. Bu görüşe göre, bir inancın epistemolojik yönden gerekçelendirilmesi ve bilgi statüsünü elde etmesi, sujenin bütün inançları arasındaki “uyum” ilişkisine bağlıdır. Eğer bir inanç, sujenin inanç sistemi ile uyumlu ise o inanç gerekçelidir. Sujenin inanç sistemi ile uyuşmayan herhangi bir inanç kabul edilmez ve dışarıda bırakılır. Bu nedenle, kendiliğinden gerekçesi olan inançlar yoktur ve nedeni olmayan hiçbir inanç bilgi statüsünü elde edemez. Uyumcu teorileri herhangi bir inancı destekleyen nedenlerin doğası ve bu nedenlerin gerekçelendirmedeki rolü bakımından, pozitif/negatif uyumcu teoriler ve linear/bütüncü uyumcu teoriler olmak üzere iki farklı grupta toplamak mümkündür.⁸

⁷ Temelci teorinin günümüz bilgi teorisinde daha çok ılımlı bir çeşidi savunulmaktadır; mesela bkz. Roderick M. Chisholm, “A Version of Foundationalism”, in *Foundations of Knowing*, Minneapolis: University of Minnesota Press 1982, ss.3-23. Temelciliğin daha ayrıntılı bir sunumu için bkz. özellikle John Pollock, *Contemporary Theories of Knowledge*, Totowa, NJ: Rowman & Littlefield Publishers 1986, chp. 2; Jonathan Dancy, *Introduction to Contemporary Epistemology*, New York: Basil Blackwell, 1985, chp.4.

⁸ Birinci gruptaki uyumcu teoriler bir inancın gerekçelendirilmesi için gerekli olan nedenlerin doğası bakımından birbirinden ayrılırlar. Negatif uyumcu teorilere göre, sujenin bir inancı kabul etmesi için pozitif nedenlere sahip olması gerekmez. Epistemolojik gerekçelerin temel olarak negatif bir işlevi vardır ve yalnızca inançların reddedilmesi durumunda sujenin bir nedene sahip olması gerekir. Fakat pozitif uyumcu teoriler ise, bütün inançların pozitif bir desteği gerektirdiğini savunur. Yani bir inancın epistemolojik açıdan gerekçeli olduğunu söyleyebilmek için, o inancın doğru olduğunu düşünmemize öncülük edecek pozitif bir neden veya nedenlerin olması zorunludur. İkinci gruptaki uyumcu teoriler arasındaki uyumsuzluk, inançlar ile onları gerekçelendiren nedenler arasında bulunması gereken uyum ilişkisinin linear olup olmadığı ile ilgilidir. Bazı uyumcu teoriler bu ilişkinin linear olduğunu savunur. Yani herhangi bir inancı destekleyen neden, sujenin inanç sisteminin bütünü olmak zorunda değildir; inanç sistemindeki bir veya daha fazla inanç bu işlevi yerine getirebilir. Ancak bu teori temel inançların varlığını reddettiği için,

Özetlemek gerekirse; geleneksel epistemoloji, bilgi ve rasyonalitenin kaynağı, sınırları ve yapısının nasıl olması gerektiğini yönergesel (*prescriptive*) olarak açıklamayı amaçlayan ve böylece, bilgi için *a priori* bir tarzda temellendirmeler önermeye çalışan normatif bir disiplin olarak kendini gösterir. “Epistemolojik bir teori, inançlarımızı nasıl oluşturmamız gerektiğini söyler; dolayısıyla epistemolojik teoriler, herhangi bir bilimsel aktiviteden hem bağımsız hem de ona önsel bir tarzda geliştirilmelidir. Ancak böyle bir teori geliştirilip işlerlik kazandıktan sonra mâkûl bilimsel teoriler oluşturulabilir. Bu, Descartes’in epistemolojik bir teorinin nasıl oluşturulması ve işlenmesi gerektiği ile ilgili görüşü ve İlk Felsefe olarak adlandırdığı yaklaşımdır.”⁹

Quine ve Epistemolojinin Doğallaştırılması

Doğallaştırılmış epistemolojinin *ne* olduğu ve kesin çizgilerle *nasıl* karakterize edilmesi gerektiği hususları problemlidir. Burada bu tartışmanın detayları üzerinde durulmayacağı gibi, doğallaştırılmış epistemolojinin genel bir tanımını verme ya da ana savlarını net bir şekilde belirleme girişiminde de bulunulmayacaktır.¹⁰ Tartışmamızın bu bölümünde, Quine’in geleneksel epistemolojiye karşı ileri sürdüğü eleştiri ve özellikle bu eleştiri bağlamında önerdiği epistemolojinin doğallaştırılması projesi ele alınacaktır.

Quine, klasik ya da geleneksel epistemolojik projeyi “kavramsal” ve “doktrinel” olmak üzere iki ana bölüme ayırır. Epistemolojiyi bilimin temelleri üzerine bir çalışma alanı olarak gören Quine, kavramsal çalışmaların genel olarak *anlam*, doktrinel çalışmaların ise bir önermenin *doğru* olup olmadığını bilme hakkında olduğunu düşünür. Anlam hakkındaki kavramsal çözümler, bilimlerde de kullanılan teorik

herhangi bir inancın nedenleri ve bu nedenlerin nedenlerini araştırmak bir noktada durmayacak ve dolayısıyla gerçekleendirme, sonsuz sayıda olabilecek nedenler zincirinin veya esasında döngüsel olan bir akıl yürütmenin ürünü olacaktır. İşte “döngüsellik problemi” böyle bir görüşün doğal bir çıkmasıdır. Belki de bu problemin üstesinden gelme isteği, bazı uyumcuları bütüncül (“holistik”) yaklaşımı benimsemeye iten nedenlerin başlıcasıdır. Bu yaklaşıma göre, kabul edilebilir uyum ilişkisi sadece belirli bir inanç ile bütün inanç sistemi arasında kurulandır; başka bir deyişle, bilgi ve epistemolojik gerçekleendirme bütün inanç sistemimizin bir fonksiyonudur. Bkz. Pollack, a.g.e., ss.72-86; ve Laurence Bonjour, *The structure of Empirical Knowledge*, Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press 1985, chap.5.

⁹ Hilary Kornblith, “Naturalized Epistemology”, in *A Companion to Epistemology*, edited by Jonathan Dancy and Ernest Sosa, Oxford, MA: Blackwell, 1993, s. 297.

¹⁰ Doğallaştırılmış epistemolojinin ne olduğu ve nasıl karakterize edilmesi hakkındaki sorularının özde aynı ama ayrıntılarda farklılık gösteren iki önemli cevabı için bkz. Kim, 1994, ss. 37-40; ve Hilary Kornblith, “Introduction: What is Naturalistic Epistemology”, in *Naturalizing Epistemology*, edited by Hilary Kornblith, Cambridge, MA: Bradford Books/MIT Press 1994, ss. 3-7. Kornblith’e göre, doğallaştırılmış epistemolojinin merkezi tezi şudur: Epistemolojide normatif karakterli epistemolojik sorular değil, empirik bir tarzda işlenebilecek olgusal karakterli psikolojik sorular konu edinilmelidir; yani neye inanmalıyız, kabullerimizi nasıl ve hangi bilişsel süreç ya da mekanizmalar temelinde haklılandırmalıyız soruları, inançlarımızı nasıl ve hangi mekanizmalar aracılığı ile oluştururuz şeklindeki olgusal sorulardan “bağımsız bir şekilde cevaplandırılmaz.”

terimlerin (veya önermelerin) tanımlamalar yoluyla duysal deneyimlerimizin fenomenolojik özellikleri hakkındaki terimlere (veya önermelere) *indirgenmesi* ile ilgilidir; mesela 'cisim' kavramının anlamının duysal terimler bakımından belirlenmesi böyle bir çalışmanın örnek bir durumunu teşkil eder. Öte taraftan, gerçeklik hakkındaki doğrular ve bu doğruların bilgisinin duysal deneyimler temelinde nasıl elde edildiği ya da dedüktif bir tarzda nasıl gerekçelendirileceği doktrinel çalışmaların ana konusunu oluşturur.¹¹

Quine, Hume'un kavram veya önermelerin anlamlarını "duyu izlenimleri" bakımından belirleme girişiminin bir "hoyrat karıştırması" olan obje/izlenim ayrımına dayandığını ileri sürer. Ona göre Hume, gerçeklik hakkındaki doğrulara ilişkin bilgimizin gerekçelendirilmesi projesi karşısında ise, temelde tümevarım probleminden dolayı tamamen bir "çıkamaz" içerisindedir.¹² Fakat Quine'in asıl hedefi ve dolayısıyla "Epistemology Naturalized" başlıklı çalışmasındaki temel argümanı, hem "kesinlik arayışı" peşinde olan Descartes'in temelci bilgi teorisinin, hem de Carnap'ın *Der Logische Aufbau der Welt* deki fiziksel kavramları duysal terimlere *indirgeme* projesinin bütünüyle başarısız olduğunu göstermektir.¹³

Quine'in geleneksel epistemolojinin *doktrinel* projesine, özellikle de Descartes'in "kesinlik arayışı" olarak belirleyip bir tür "ilk felsefe" kavrayışı içerisinde ele aldığı epistemolojik programa karşı yönelttiği eleştiri kısa ama oldukça keskindir.¹⁴ Quine'a göre, Hume'un tümevarım hakkındaki şüpheleri ve bu bağlamda nedensellik ilkesine ilişkin ileri sürdüğü eleştiri, teorinin ya da bilimin gözlemden dedüktif olarak türetilmeyeceğini açıkça gösterir: Bilimin duysal deneyimler temelinde "doğrulanması" ("validation") mümkün değildir. O halde, Descartes'in "kesinlik arayışı" başarısız ve hatta böyle bir araştırma programının başlatılması bile problemlidir.¹⁵

Quine, geleneksel epistemolojinin *kavramsal* çözümlene üzerine olan projesinin de başarılı bir şekilde yürütülemeyeceğini iddia eder ve bunu özellikle Carnap'ın *Der Logische Aufbau der Welt* başlıklı denemesi üzerinde göstermeye çalışır. Carnap bu çalışmasında, fiziksel terimlerin (veya önermelerin) anlamlarının açıklığa kavuşturulması için, bu tür dilsel yapıların bir takım mantuksal işlemlerle duysal deneyimlerimizin fenomenolojik nitelikleri hakkındaki terimlere *indirgenmesi* gerektiğini önerir. Carnap, tanımlamaya dayalı böyle bir kavramsal çözümlenmeyi "*rasyonel imar*" olarak görür. Ancak Quine'a göre, daha sonra Carnap'ın da vazgeçtiği

¹¹ Quine, 1994, s.15.

¹² Quine, a.g.e., ss.16-17.

¹³ Quine, a.g.e., s.19.

¹⁴ Quine için "ilk felsefe", Kartezyen temeldenciliği (foundationalism) veya bütün bilginin duyumlarda verilene ("the given") *indirgenebileceğini* ileri süren yaklaşımdan ibarettir. Bkz. Quine, *Pursuit of Truth*, Cambridge, Mass.; 1992, s.19.

¹⁵ Quine, a.g.e., s.17.

bu proje gerçekleştirilemez. Bu iddiayı desteklemek için Quine'in geliştirdiği argüman şöyle ifade edilebilir: Tanımlamaya dayalı bu tür bir kavramsal çözümleme, fiziksel terimler ile fenomenolojik karakterli terimler arasında bire bir kurulması gereken bir anlam ilişkisini gerektirdiği gibi, bütün yargıların (analitik veya sentetik) teke tek doğrulanabilir ya da test edilebilir olduğunu da ima eder. Ancak, hiçbir yargı tek başına test edilemez; çünkü epistemolojik bütüncülük (*holism*) bütün yargıların yalnızca birleşik olarak yani bir teorinin bütünlüğü içerisinde test edilebilir olduğunu ima eder. Bu nedenle, "bir yargının anlamı, onun doğruluğu için neyin delil olarak hesaba katılması gerektiğine bağlıdır" düşüncesi de göz önüne alınırsa, ne herhangi bir yargının doğruluğu tek başına test edilebilir ne de yalnızca tek bir yargı için *yegâne* bir anlam atfedebileceği bir ölçüt belirlenebilir.¹⁶ Böylece, bütünden bağımsız olarak tek başına ele alınan herhangi bir yargı belirli bir anlamdan tamamen yoksun olacağı için, geleneksel epistemolojinin kavramsal çözümleme projesi başarısızdır. Ayrıca, epistemolojik bütüncülük için hiçbir yargı revize edilemez ya da bütünüyle yanlışlanamaz da değildir. Dolayısıyla temelciliğin sıkı sıkıya sarıldığı "kendiliğinden gerekçeli temel inançlar" olmadığı gibi, *a priori* doğrular da yoktur. Sonuç olarak, Quine'a göre, hem Carnap'ın "rasyonel imar" projesi hem de gerçeklik hakkındaki doğruların bilgisinin nasıl ispatlanıp temellendirilmesi gerektiği ile ilgili doktrinel çalışmalar büyük başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹⁷

Quine için bu başarısızlıktan çıkarılması gereken tek bir ders vardır: Descartes'dan bize miras kalan gerekçelendirme (justification) merkezli klasik epistemoloji tasfiye edilmelidir. Ona göre epistemoloji, insan bilgisinin *nedensel* ya da *doğa-kanunsal* ("*nomological*") unsurlarını deneysel psikolojinin içerisinde betimsel olarak inceleyen bir araştırma alanı olarak devam etmelidir:

Epistemoloji veya ona benzer herhangi bir uğraş, psikolojinin ve dolayısıyla da doğal bilimin bir alt bölümü olarak yer alır. Epistemoloji, doğal bir fenomeni yani fiziki insan öznesini çalışır. Bu özne, deneysel olarak kontrol edilebilir belli bir veriyi... alır ve zamanla üç-boyutlu dış dünyanın tasviri ve tarihini bir çıktı olarak ifade eder. Çok az miktardaki bu veri ama oldukça fazla olan teorik çıktı arasındaki bağlantı, epistemolojiyi de daima harekete geçirmiş olan sebeplere bir dereceye kadar benzer nedenler, yani delillerimizin teorilerimiz ile nasıl bağlantı kurduğunu ve doğa hakkındaki teorilerimizin

¹⁶ Quine, a.g.e., s.23. Dikkat edilecek olursa; bu alıntıda dile getirilen ve Quine tarafından temel bir öncül olarak kullanılan bu iddia, anlam hakkında mantıksal empiristler tarafından ortaya atılan "doğrulanabilirlik" ölçütünün bir ifadesidir. Ancak Quine, başka bir eserinde bu teoriyi reddeder. Bkz. Quine, "Two Dogmas of Empiricism", in *From A Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press 1953, s.37. Quine, bu makalesinde, analitik/sentetik ayrımını ve anlam hakkındaki "indirgemecilik" ("*reductionism*"), empirizmin iki dogması olarak belirler ve her ikisini de etkili bir şekilde eleştirir.

¹⁷ Bkz. Quine, 1994, ss.19-24; Quine, 1953, s.41; ve Quine, *Theories and Things*, Cambridge: Harvard University Press 1981, s.72.

mevcut delillerimizi nasıl aştığını görebilmek için bizi çalışmaya teşvik eden bağlantıdır.¹⁸

Quine'in epistemoloji adına yukarıdaki metinde ne tür bir *naturalist* yaklaşım önerdiği, burada önerilen yaklaşımın sonuçlarının ne olduğu ve bu sonuçların nasıl değerlendirilmesi gerektiği hususları oldukça ihtilaflıdır. Ancak, yoğun tartışmaların konusu olan bu alıntıdaki iddiaların doğal ama *prima facie* bir yorumu şöyledir: Quine, epistemolojinin doğal bilim içerisinde empirik psikolojinin bir alt bölümü olarak işlenmesi gereken bir çalışma alanı olmasını önermektedir; bu alanın ana sorunsalı, ona göre, delil olarak nitelenen duyuşal gözlem ile gerçeklik hakkında açıklama veya tahminde bulunacak olan teori arasındaki ilişkinin betimlenmesidir. Geleneksel epistemolojiden farklı olarak, böyle bir çalışma alanı içerisinde teorinin haklılandırılması ya da temellendirilmesi sorusu hiçbir şekilde gündeme gelmez; çünkü epistemoloji veya yeni adıyla doğallaştırılmış epistemoloji, gerçeklik hakkındaki teorilerimizi gözlem ifadeleri temelinde *nasıl* geliştirdiğimizin empirik olarak araştırılmasından ibarettir.¹⁹ Yukarıda da belirtmeye çalıştığımız gibi; Quine'a göre, geleneksel epistemolojinin başarısız olmasının temel nedeni, bilim ya da teorileri bir takım mantıksal ispatlar yoluyla duyu deneyimleri temelinde onaylamaya, haklılandırmaya girişmesidir. Gerekçeleştirme çabası olarak da bilinen bu girişim, doğallaştırılmış epistemolojide kesinlikle gündeme gelmez. Çünkü mantıksal bakımdan tutarsız olan iki rakip teori empirik olarak eşdeğer olabileceği için, bilimin gözlem temelinde dedüktif bir tarzda "onaylanması" olanaklı değildir.²⁰ Bu nedenle, Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinin üstlendiği temel mesele, iki aşamalı bir süreç olan delil ve teori arasındaki *nedensel* bağıntıyı çalışmaktır.²¹

Richard Foley, bu tür bir epistemolojik projenin, bilginin temeldenci bir çizgide ele alınan gerekçeleştirme elementini doğallaştırmak yerine epistemolojiden tamamıyla söküp attığını ve zaten Quine'in temel hedefinin de bunu gerçekleştirmek olduğunu söyler.²² Fakat Alvin Goldman ve Jaegwon Kim gibi bir çok etkili bilgi teorisyeni,

¹⁸ Quine, 1994, s.25.

¹⁹ Quine, gerek bu makalesinde gerekse *Theories and Things* başlıklı kitabında bu yorumu destekler görünmektedir. Mesela bkz. Quine, a.g.e., s.20; ve Quine, 1981, s.72.

²⁰ Bu, Quine'in "anlamın belirsizliği" ("indeterminacy of meaning") tezi ile yakından bağlantılı olan "düşük belirlenim" ("underdetermination") tezidir. Bu teze göre, aynı konuda birbirine karşıt iddialarla ortaya çıkan iki rakip teori, yapılabilecek bütün gözlem ve deneyler tarafından eşit olarak desteklenir. "Anlamın belirsizliği" tezi ise, *anlamın* iki farklı *doğal* dil arasında "belirsiz" olduğunu iddia eder. Bu iki tezin daha ayrıntılı bir sunumu ve aralarındaki bağlantı için bkz. Quine, "Indeterminacy of Translation Again", *The Journal of Philosophy*, 84, 1987, s. 5.

²¹ Daha açıklayıcı bir sunum için bkz. Roger F. Gibson, "Quine and Davidson: Two Naturalized Epistemologists", *Inquiry*, 37, 1995, ss. 450-451.

²² Richard Foley, "Quine and Naturalized Epistemology", in in *Midwest Studies in Philosophy*, edited by Peter A. French, Theodore E. Uehling, Jr., Howard K. Wettstein, Notre Dame: the University of Notre Dame Press 1994, s. 246.

gerekçelendirme elementinin epistemolojiden sökülüp atılmasının bilginin normatif unsurunu da zorunlu olarak dışarıda bıraktığını ve bundan dolayı Quine'in yaklaşımının kabul edilemez olduğunu öne sürer. Şimdi bu itirazın ne olduğunu daha ayrıntılı olarak görmeye çalışalım.

Eleştiri: Normatif-Unsur-Elden-Gidiyor

Epistemolojik Dışsalcılığın *güvenilircilik* türünü savunan Alvin Goldman, Quine'in görüşünün geleneksel bilgi anlayışının normatif boyutunu "ihmal ettiğini" iddia eder. Ona göre, gerçeklik hakkındaki yargılarımızın "gerekçelendirilmesi" veya doğrulanması epistemolojinin en temel ödevidir; bu nedenle, bilgi teorisyenleri "uygun araştırma ve inceleme metotları bulmak" peşindedirler. Fakat 'gerekçelendirme', 'doğrulama' ve 'rasyonel' kavramlarının kendileri aslında normatif oldukları için, şu veya bu araştırma metodunun varlığın bilgisini vereceğini savunmak özde "normatif bir aktivitedir." Dolayısıyla epistemolojinin bu özelliğini hiçe sayan bir görüş benimsenemez.²³ Buna oldukça benzer kaygılar dile getiren Jaegwon Kim, epistemolojinin alanının yalnızca gözlem ve teori arasındaki *nedensel* ilişkinin betimsel olarak çalışılmasıyla sınırlandırılmasının, çeşitli inanç ve kabullerimizi epistemolojik bakımdan gerekçelendirme, delillendirme aktivitesini de haksız bir şekilde epistemolojinin dışına ittiğini öne sürer. Kim için bunun telafi edilemez bir sonucu vardır: Gerekçelendirme çabasını bir kenara bırakmak, bilgi ve rasyonel inancın normatif karakterini reddetmek anlamına gelir; oysa epistemoloji betimsel ya da empirik bir bilim değil, aksine kendisi de aslında normatif bir kavram olan bilgi üzerine normatif bir teoridir. Kim'in deyimiyile,

Quine, normatifiği reddetmemizi istiyor... Ona göre epistemoloji, psikolojinin bir bölümü yani doğal bilimin içerisindeki herhangi bir bilim gibi doğa yasası temelli betimsel-açıklayıcı bir teoridir ve bu teorinin asıl işi, gözlem ("duyusal alıcılarımızın uyarılması") aracılığı ile ("gerçeklik hakkındaki") teorilerimizi nasıl geliştirdiğimizi anlamaktır. Dolayısıyla epistemoloji gerekçelendirme işinden çekilecektir... Quine, bilginin normatif bir teorisini, betimleyici bir bilim ile yer değiştirmemizi teşvik ediyor... Eğer gerekçelendirme kavramı epistemolojiden sökülüp atılırsa, bilgi kavramının bizzat kendisi epistemolojiden kopar. Çünkü bilgi kavramımız gerekçelendirme kavramına ayrılmaz bir şekilde bağlıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bilginin kendisi normatif bir kavramdır.²⁴

Quine'in 'bilgi' kavramından çok, bilim, teori ve tasarım gibi kuramsal yapılar üzerinde yoğunlaştığı ve böylelikle epistemolojinin alanını, genel olarak gözlem ifadeleri ve teorik kurgular arasındaki *doğa-kanunsal* bağıntının araştırılması ile

²³ Goldman, 1986, s. 3.

²⁴ Kim, 1994, ss. 40-41.

sınırlandırmaya çalıştığı açıktır. Dolayısıyla Quine'ın, özellikle Descartes'dan beri işlerlik kazanan gerekçelendirme merkezli temelci bilgi anlayışını tasfiye etmeyi hedeflediği yönündeki tespit ve değerlendirme, doğallaştırılmış epistemolojinin oldukça haklı bir yorumuna dayanır. Fakat Goldman ve Kim, temelde bu tespit çerçevesinde, doğallaştırılmış epistemolojiye karşı şu itirazı gündeme taşırlar: Gerekçelendirmenin epistemolojiden tasfiye edilmesi, epistemolojinin normatif olma özelliğini de beraberinde epistemolojiden uzaklaştırır.

Büyük bir ivedilik içerisinde yapılmış olan bu eleştiri temelsiz ve dolayısıyla da oldukça hatalıdır. Çünkü doğallaştırılmış epistemoloji farklı bir bağlamda ama "ilk felsefe" pratiğinden hiç de farklı olmayan bir tarzda normatif unsurlara yer verir.²⁵ Bunu açığa çıkarmak için, tartışmamızın bir sonraki bölümünde epistemolojinin 'normatif olma' özelliği meselesi üzerine farklı kavrayışların söz konusu olduğu belirtilecektir. Çalışmamızın geri kalan bölümünde, Quine'ın yaklaşımının bilginin normatif unsurunu epistemolojiden tasfiye etmediği metin temelinde gösterilmeye çalışılacaktır.

Normatif Bir Disiplin Olarak Epistemoloji

Epistemolojinin 'normatif olması' ne demektir? *Normatiflik* kavramının nasıl analiz edilmesi gerektiği ve bu kavramın bilgi üzerindeki rolünün ne olduğu meselesi, günümüz bilgi teorisinin bu soru bağlamında ele aldığı en önemli problemler arasındadır. James Pryor, bu mesele ile ilgili tartışmaları beş farklı başlıkta toplar. Şimdi bunların ne olduğunu görmeye çalışalım.

Deneysel araştırmaların epistemolojideki yeri nedir? Çoğu dışsalci bilgi teorisini için bilgi sorunsalı empirik çalışmalardan bağımsız olarak ele alınmaz; dolayısıyla bilimlerin yürüttüğü deneysel çalışmaları epistemolojinin gözardı etmesi söz konusu değildir. Ancak özellikle içselci bazı filozoflar, epistemoloji için en uygun yöntemin *a priori* temellendirmeye dayanan dedüktif usullama olduğunu düşünür; çünkü onlara göre, epistemoloji salt betimsel veya salt empirik bir çalışma alanı değil, özde normatif olan bir disiplindir.²⁶ Deneysel araştırmaların epistemoloji için önemi veya dedüktif tanıtılmanın vazgeçilemezliği hususu bir yana, epistemolojinin gözlem/teori ilişkisini empirik olarak araştırması gerektiğini önermek, normatif unsur epistemolojiden uzaklaştırmak anlamına gelmez. Çünkü *doğru olanı bulmak ve yanlıştan kaçınmak* ancak ve ancak empirik metotlar aracılığı ile başarılabılır yönündeki tavsiye, başlı başına normatif bir tavidir.

Epistemolojinin yargı ve tavsiyeleri sadece *kategorik* midir? Çoğu düşünürü göre, epistemolojinin belirlediği normlar ve ileri sürdüğü yönergeler, sahip olunabilecek her

²⁵ Ayrıca Quine, yayınlanmış birçok yazısında Kim ve Goldman gibi düşünen teorisyenlerin açıkça "yanıldığını" ifade etmeye çalışır. Bkz. özellikle Quine, 1992, s.19: "onlar, epistemolojinin çok temel bir özelliği olan normatif unsurun bir kenara itildiği veya suya düşürüldüğünü protesto etmede hatalıdır."

²⁶ James Pryor, "Highlights of Recent Epistemology", *The British Journal for the Philosophy of Science*, 52, 2001, s.109.

türlü pratik, pragmatik ve ihtiyatlı ilgiden tamamen bağımsız olarak bütün sujeler için *koşulsuz* bir şekilde geçerlidir. Öte taraftan, epistemolojik önerilerin *hipotetik* olduğunu öne çıkaran görüşler de söz konusudur.²⁷ Mesela Quine için herhangi bir hipotezin epistemolojik değeri, söz konusu hipotezin eldeki olguları açıklama veya belirli bir fenomeni tahmin edebilme gücü ve başarısına bağlıdır; bu nedenle, epistemolojik normlar *hipotetik*dir.

'Normatif olma' özelliği ile ilgili diğer bir tartışma, epistemolojinin ne *tür* öneriler geliştirmesi gerektiği üzerinedir. Epistemoloji yalnızca bize sahip olduğumuz inançları ölçüp biçmek, sürekli gözden geçirmek için mi, yoksa aynı zamanda onları nasıl oluşturmamız konusunda mı rehberlik etmelidir? Yoksa, epistemoloji sadece eldeki deliller ışığında neye inanmamız gerektiği ve benzeri sorular üzerinde mi yoğunlaşmalıdır?²⁸ Bazı düşünürler, epistemolojinin temel işlevinin bilgi sorunsalını çözme ve dolayısıyla *doğru olanı elde etme* çabamızda bize rehberlik etmek olduğunu düşünür; mesela Descartes'ın *Kurallar* adlı çalışması bunun tipik bir örneğidir. Bir çok düşünür ise, epistemolojiye böyle bir görevin yüklenmesinin, inançlarımızın büyük bir çoğunluğunu *gönüllü olarak kontrol edebiliriz* gibi hiç de mâkûl olmayan bir sonucu da beraberinde getirdiğini ve bundan dolayı epistemolojinin kılavuzluk etmek gibi bir görevinin olamayacağını düşünür.

Bu tartışma ile de yakından ilgili olan bir diğer problem, epistemolojik anlamda gerekçelendirilmiş olmak ve epistemolojinin ortaya koyduğu normlar arasındaki ilişkiyle ilgilidir. Gerekçelendirme girişiminin inançlarımız üzerinde *düzenleyici* ve *yönlendirici* bir rolü var mıdır? Bu soruya olumlu bir cevap verme eğiliminde olan filozoflar, epistemolojik normlar tarafından "izin verilme" veya onaylanma olgusunu, inançlarımızın epistemolojik yönden gerekçelendirilmesinin zorunlu bir koşulu olarak görürler. Ancak, James Pryor'un da açıkça belirttiği gibi, gerekçelendirme girişiminin bir takım normlar bakımından anlaşılmaya çalışılması problemlidir.²⁹ Pryor'a katılmakla birlikte, onun bu konuda gözden kaçırdığı çok önemli bir nokta da söz konusudur. Gerekçelendirme kavramını normatif unsurlar bakımından analiz etme girişiminin önemi daha çok, bu kavramın bilgi üzerindeki rolünü tayin etme problemi ile ilgilidir. Çoğu filozof, bilginin bilenden belirli öznel katkılar gerektirdiğini savunur ve onlara göre işte tam bu noktada gerekçelendirme kavramı devreye girer. Gerekçelendirme kavramına düzenleyicilik, yönlendiricilik ve rehberlik gibi normatif roller yüklemeye çalışılmasının asıl nedeni, bilgi için bilenden beklenen sübjektif katkının içerik ve sınırını belirleme isteğidir. Fakat inançları için içsel anlamda farkında olduğu veya olabileceği *iyi nedenlere* sahip olmak, sahip olduğu neden ve delillerin etki ve gücünü tartabilmek, kabullerinin doğru olup olmadığını gösterebilecek yeni

²⁷ Pryor, a.g.e., s.110.

²⁸ Pryor, a.g.e., s.110.

²⁹ Pryor, a.g.e., s.111.

argümanlar araştırmak ve benzeri aktiviteler, bilgi için bilenden beklenen sübjektif katkılar olarak belirlendiği zaman, gerekçelendirme elementine bir takım normatif roller yüklemek kaçınılmaz olacaktır. Buna rağmen epistemolojinin rehberlik ve benzeri bir vazifesinin olamayacağını iddia eden düşünürler, inançlarımızı gönüllü olarak kontrol edebilmeyiz meselesiyle birlikte, bilgi ile gerekçelendirme arasındaki kavramsal bağlantının doğasının nasıl analiz edileceği ve bilgi için bilenden beklenen sübjektif katkının ne olması gerektiği gibi daha temel problemler ile yüzleşmek zorundadırlar. Fakat bütün bu tartışmalardan çıkan en önemli sonuç şudur: Epistemolojinin 'normatif olma' özelliği, bilgi için bilenden beklenen sübjektif katkıdan gelmektedir. Problem, bu katkının ne olması gerektiği meselesidir.

Bazı bilgi teorisyenleri, temelde bu meselinin üstesinden gelmek için, gerekçelendirme kavramını aslında etik öğeler olan 'sorumluluk' ve 'kınamazlık' gibi kavramlar açısından analiz etmeye çalışırlar. Bu teorisyenlere göre bir inancın süje tarafından gerekçelendirilmiş olup olmadığı, süjenin epistemik görev ve sorumluluklarını yerine getirip getirmediğine, inanan ve dolayısıyla ahlaki bir varlık olarak kendisinden bekleneni en iyi şekilde yapıp yapmadığına bağlıdır. Fakat *deontolojik kavrayış* olarak da bilinen bu öğretisi, epistemolojik anlamda hiçbir görev ve sorumluluğumuzun olmadığı, gerekçelendirme ile *deontolojik terimler* arasında kavramsal bir bağlantı kurulamayacağı ve *inançlarımızı gönüllü olarak kontrol edebiliriz* iddiasının yanlış olduğu gerekçeleriyle eleştirilmiştir.³⁰

Sonuç olarak, epistemolojinin hangi anlamda normatif olduğu ve normatif elementin nasıl karakterize edilmesi gerektiği hususları ihtilafıdır. Ancak bütün bu uzlaşmazlıklara rağmen, epistemolojinin hangi anlamda normatif olması gerektiği üzerine geleneksel epistemolojide yaygın olarak kabul gören bir anlayış da söz konusudur. Kim ve Goldman'ın da benimsediği bu anlayışa göre, delil ve teori arasında teori-bağımsız bir pozitif destek ilişkisi vardır ve söz konusu bu ilişkiyi ön plana çıkarmak suretiyle epistemolojide normatif elemente işlerlik kazandırılabilir; şöyle ki; normatif element, böyle bir yaklaşım içerisinde, "uygun bir delili olan inanç ve teorileri kabul etmek ama pozitif bir tanıtlamadan yoksun olana inanmaktan kaçınmak, süjenin en temel görev ve yükümlülüğüdür" olarak karakterize edilebilir.³¹ Mesela Locke, epistemolojinin normatif olma özelliğini bu bağlamda ele alır. Locke için, bizim rasyonel bir varlık olarak görev ve yükümlülüğümüz, inançlarımızı yalnızca sahip olduğumuz deliller temelinde doğrulamaktır.³² Böylece, geleneksel epistemoloji normatif elementi *keşif bağlamında* değil de *gerekçelendirme bağlamında* ele alır. Oysa Quine bunu tersine çevirir ve epistemolojinin normatif olma özelliğinin keşif

³⁰ Pryor, a.g.e., ss. 111-112.

³¹ Richard Feldman, "Epistemic Obligations", in *Philosophical Perspectives*, edited by J. Tomberlin, Atascadero, CA: Ridgeview, 1988, s.254.

³² John Locke, 1975, Book IV, xviii, 24.

bağlamında yani eski teorilerin revize edilmesi ve yeni teorilerin tasarlanması sürecinde ortaya çıktığını düşünür. Dolayısıyla konumuz açısından burada önemli olan nokta şudur: Kim ve Goldman'ın *normatif-unsur-elden-gidiyor* yönündeki eleştirileri temelsizdir; çünkü Quine'in epistemolojisi farklı bir bağlamda ama "ilk felsefe" pratiğinden hiç de farklı olmayan bir tarzda normatif unsurlara yer verir.

Doğallaştırılmış Epistemoloji ve Normatif Unsur

Quine'in projesinin normatif elementi ihmal etmediğinin ilk izleri, Quine'in *The Web of Belief* adlı eserinde üstlendiği epistemolojiyi psikolojiden ayırma çabasında görülür. Başlı başına normatif bir girişim olan bu çalışma, epistemolojinin konusunu, inançlarımız veya hipotezlerimiz arasında kurulan *delilsel bağlantının* hem inaçlarımızın *temelleri* hem de onlar için geliştirdiğimiz *nedenlerin doğası* bakımından belirlenmesi ile uğraşmak olarak belirler. Böylece epistemoloji, psikolojiden farklı olarak neye inandığımız değil, delillerimiz ışığında neye inanmalıyız, hipotezlerimizi nasıl geliştirip test etmeliyiz gibi normatif soruları ele alır.³³ Ayrıca, Quine'in *Pursuit of Truth*'da savunduğu yaklaşım, bunu fazlasıyla destekler yöndedir: "Duyusal uyarım ve gerçeklik hakkındaki bilimsel teorilerimiz arasındaki bu şaşırtıcı karışıklık içerisinde, psikolojiye hiç başvurmadan açıklayıp ayırt edebileceğimiz bir nokta vardır. Bu, teorinin tahmin aracılığı ile test edildiği yer veya delilsel destek ilişkisidir."³⁴

Dolayısıyla Quine için epistemolojinin bütünüyle psikolojinin bir bölümü olması söz konusu değildir. Doğal bilim ve epistemoloji arasında bir paralellik gören Quine, her iki çalışma alanının "birbirini karşılıklı olarak içerdiğini" düşünür. Ona göre, yalnızca psikoloji değil doğru olanı elde etme ve yanlış olandan kaçınma teknolojisi ile ilgili her bilim epistemoloji ile *ipso facto* alakalıdır. Bu nedenle, Quine'in epistemolojiyi psikolojiye indirgemeye çalıştığı yönündeki iddia, sadece terminolojik bir abartıdan ibarettir. Quine için gerçeklik hakkında bilgi arayışı içerisinde olan her bilimin, özellikle de doğal bilimin epistemolojiye, epistemolojinin de bu bilimlere sağlayacağı her türlü destek zorunludur.³⁵ Epistemolojinin normatif olma özelliği ve Quine'in normatif unsurlara yüklediği pozitif rol, onun bu düşüncesi içerisinde şekillenir.

Normatif element, doğruyu elde etmek için verimli ve etkili yollar belirlemede kendini gösterir. Bir araştırma yöntemini kullanmada haklı bir gerekçemizin olması, o yöntemin doğru açıklamalar ve isabetli tahminler yapacak teoriler geliştirmemize yardım etmesine bağlıdır. Çünkü epistemolojide işlevsel olan normlar, teori geliştirme işinde "mühendislik" rolü üstlenen normlardır. Başka bir deyişle, normatif unsur, eksiksiz açıklama ve doğru tahminde bulunabilecek bir teorinin mühendisliğinden

³³ Quine and J. S. Ullian, *The Web of Belief*, New York 1970, s.7.

³⁴ Quine, 1990, s.1.

³⁵ Quine, "Epistemoloji Naturalized", s.25.

ibarettir:

Epistemolojinin doğallaştırılması normatifiği iskartaya ayırmaz... Benim için normatif epistemoloji mühendisliğin bir dalıdır. Normatif epistemoloji, doğru olanı araştırmanın veya isabetli tahmin yapmanın teknolojisidir. Her teknoloji dalı gibi, normatif epistemoloji de kendi amacına uygun olan herhangi bir bilimsel bulguyu özgürce kullanır. Ahlak öğretilerinde ele alınan nihai değer sorusu burada gündeme gelmez; burada, bir sonraki uzak hedef yani doğruluk veya tahmin için faydalı olma meselesi söz konusudur.³⁶

Böylece bir tür mühendislik işlevi yüklenen normatif unsurlar, epistemolojiye teorilerin test edilme sürecinde dahil olurlar. Eğer tahminler test etme sürecinde bizi yanıltırsa, teoriyi kuran bütün yapıların yeniden gözden geçirilmesi, bazı kısımların revize edilmesi veya yeni bir teorinin baştan tasarlanması gerekir. İşte normatif element neyin teoriden atılması gerektiği ya da yeni teorilerin nasıl tasarlanacağı işini yüklenir. Dolayısıyla geleneksel epistemolojide bilginin gerekçelendirilmesi bağlamında işlerlik kazanan normatif unsurlar, Quine'in doğallaştırılmış epistemolojisinde keşif bağlamında ortaya çıkarlar: "Teorilerin üzerinde düşünülmesinde" özellikle de "yeni teorilerin geliştirilmesi" ve "eski teorilerin revize edilmesi" sırasında, *a priori* bir tarzda geliştirilmiş olan epistemolojik normlar yönlendirici olarak iş başındadır.³⁷

Richard Foley, Quine'in epistemolojisinin iki temel norma yer verdiğini belirtir. Bunlar *sadeliğin maksimuma çıkarılması* ve *merkezcilik*dir. Burada tartışmamız açısından önemli olan nokta, bu normların epistemolojik statülerinin ne olduğu ve Quine'in bunları nasıl belirleyip temellendirdiğidir. Şimdi yalnızca *merkezcilik* normunu ele alarak bu noktayı açıklamaya çalışalım. Daha önce de belirttiğimiz gibi Quine, naturalist bilgi anlayışının bütüncülük (*holism*) çeşidini savunur. Epistemolojideki analitik/sentetik ve *a priori / a posteriori* ayrımları bilgi problemi açısından işlevsel bir öneme sahiptir. Quine'in bu ayrımlara karşı geliştirdiği eleştiri ünlüdür. Ancak, Quine'in analitik kavramına karşı çıkışı ve dolayısıyla analitik/sentetik ayrımının empirisizmin, özellikle de mantıksal empirisizmin bir "dogması" olduğuna ilişkin argümanları her ne kadar başarılı olsa bile; söz konusu bu argümanlar, duyuşal tecrübeden tamamen bağımsız olarak bilinebilecek önermelerin yani *a priori* doğruların var olduğu olasılığını açıkta bırakır. Elliott Sober'in de büyük bir titizlikle vurguladığı gibi, epistemolojik bütüncülük görüşü işte bu olasılığı saf dışı bırakmak için ileri sürülmüştür. Bu görüş, *a priori* doğruların ve dolayısıyla *a priori* bilginin varlığını reddeder. Şöyle ki, *a priori / a posteriori* ayrımı, bilginin iki ayrı kaynağını birbirinden

³⁶ Quine, "Reply to White", in *The Philosophy of W. V. Quine*, edited by L. A. Hahn and P. A. Schilpp, Lasalle, 1986, s. 665.

³⁷ Foley, 1994, s.252: "Quine'in 'teorilerin üzerinde düşünülmesi' olarak adlandırdığı şeyi normlar yönetir; ancak, şunun farkında olmak oldukça önemlidir: Teorilerin üzerinde düşünülmesi demek, Quine'in bu deyimini kullandığı şekliyle, ya tamamen yeni teorilerin geliştirilmesi ya da başarısız tahminler karşısında eski teorilerin revize edilmesi demektir."

ayrılmak için geliştirilmiş bir epistemolojik düzenektir ve şayet bu ayırım doğru ise, her bir önermenin kendisine özgü farklı bir kaynak ve desteği olduğu iddiası haklıdır. Dolayısıyla, örneğin özdeşlik prensibini veya “Bütün evli olmayanlar bekarlar” gibi bir yargıyı bilme yolumuz, “Dünya yuvarlaktır” gibi bir önermeyi bilme tarzımızdan farklı olması kaçınılmazdır. Ancak, epistemolojik bütüncülük bunu açıkça reddeder; çünkü bu anlayışı için, sahip olduğumuz bütün inançlar deneyim ile bireysel değil topyekün olarak yüzleşir. Başka bir deyişle, duyu deneyimi ve mantıksal refleksiyon, teorilerimize birlikte biçim verir ayrı ayrı değil; ve hiçbir önermenin kendi başına bir doğruluk değeri yoktur. Önermeler bir teorinin ya da inanç sisteminin bütünlüğü içerisinde desteklenir ve böylece bir doğruluk değeri elde eder. Quine, bütün bilgi veya inanç sistemimizi sınırları duyuusal deneyimler tarafından çevrelenen bir “kuvvet alanına” benzetir. Bu alan içerisindeki hiçbir inanç imtiyazlı bir statüye sahip olmadığı gibi, tek başına ne doğrulanabilir ne de yanlışlanabilir.³⁸ Ancak, *merkezcilik* normunun önem ve işlevini görmek için burada şu sorunun sorulması önemlidir: Çok aksi bir deneyim ile karşıtlık içerisine düştüğü zaman, hangi inancımızın nasıl revize edileceğini veya tamamen değiştirileceğini belirleyen ölçüt nedir?

Quine’a göre, bunu epistemolojik normlar belirler ve *merkezcilik* bunlardan en önemlisidir. İnançlarımızın, inanç sistemimiz için merkezi olup olmamaları bakımından birbirlerinden ayrıldıklarını düşünen Quine, “minimum seviyede tahrip etme” veya “*bozmanın en az seviyede tutulması*” normunun, inançlarımızın revize edilmesi gerektiği durumlarda ön plana çıktığını söyler. Bu norm, en merkezi olan inançlarımızın değil ama en az merkezi olanların revize edilmesini önerir. Örneğin, mantık ve matematik ile ilgili inançlarımız, “Kar beyazdır” gibi bir kabulden daha merkezidirler. Ancak bu, onların daha imtiyazlı veya özel türden bir gerekçelendirmeye sahip oldukları ve hiçbir zaman revize edilemeyecekleri, hiçbir şekilde değiştirilemeyecekleri anlamına gelmez. Bazı inançların daha merkezi olmalarının nedeni, onların bütün deneyimlerimizi *organize* etme ve dolayısıyla daha *genel* olmaları ile ilgilidir.³⁹ Fakat matematik ve mantık dahil diğer bütün inançlarımız gibi, *merkezcilik* normu da revize edilebilir ve hatta bir kenara bile atılabilir: *Merkezcilik* normu mutlak bir değer değildir. Ayrıca bu norm, (doğal) bilimin ne bir bulgusu ne de bir öngörüsüdür. Bu nedenle, Quine’ın *merkezcilik* normu için empirik gerekçelere dayan bir haklılandırması yoktur. Descartes’ın kendi şüphe metodunu haklılandığı mantığa oldukça benzer bir şekilde, Quine da *merkezcilik* normunu “ilk felsefe” pratiğinden hiç de farklı olmayan bir şekilde yani a priori bir tarzda temellendirir. *Merkezcilik* normu şüphe metodundan içerik, yüklendiği rol ve ele alındığı bağlam bakımlarından farklıdır ama her ikisinin de gerekçesi tamamen felsefi *refleksiyona* dayanır.

Sonuç olarak Quine’ın yaklaşımı, gerekçelendirme merkezli geleneksel

³⁸ Quine, 1953, ss. 42-45.

³⁹ Elliott Sober, “Quine’s two dogmas”, *Aristotelian Society*, 74 -1, 2000, s. 262.

epistemolojiyi tasfiye etmeyi amaçlamasına rağmen, epistemolojinin normatif olma özelliği doğallaştırılmış epistemolojide farklı bir bağlamda işlevini sürdürmektedir. Geleneksel epistemoloji normatif unsur *gerekçelendirme bağlamında* ele alır. Oysa Quine, epistemolojinin normatif olma özelliğinin *gerekçelendirme bağlamında* değil *keşif bağlamında* özellikle de eski teorilerin revize edilmesi veya yeni teorilerin tasarlanması sürecinde gündeme geldiğini düşünür. O halde, Jaegwon Kim ve Alvin Goldman'ın *normatif-unsur-elden-gidiyor* yönündeki eleştirileri mahzurlu ve daha önemlisi haksızdır. Çünkü Quine'in epistemolojisi "ilk felsefe" pratiğinden hiç de farklı olmayan bir tarzda normatif unsurlara yer verir.

ABSTRACT

QUINE, NATURALIZED EPISTEMOLOGY AND THE NORMATIVE ASPECT OF EPISTEMOLOGY

Jaegwon Kim and Alvin Goldman have recently argued that what is most distinctive about Quine's naturalized epistemology, and for that matter what is also most disputable about it, is that it implausibly purports to give up the normative component of epistemology. In this paper, we contend that this criticism is mistaken. So contrary to their opinion, we want to indicate that naturalized epistemology utilizes general norms of inquiry based on a priori justification. In brief, the normative component of epistemology is, for Quine, concerned with the process of "thinking up" of theories.

Keywords: normativity, naturalized epistemology, Quine, Kim, Goldman.

KAYNAKÇA

Ayer, Alfred J., *The Problem of Knowledge*, London, New York: Penguin Books, 1956.

Berger, Alan, "The Quinean Quandary and the Indispensability of Nonnaturalized Epistemology", *The Philosophical Forum*, Volume XXXIV, Nos. 3 & 4, Fall/Winter 2003, ss.367-381.

Bonjour, Laurence, *The structure of Empirical Knowledge*, Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press 1985.

Chisholm, Roderick M, "A Version of Foundationalism", in *Foundations of Knowing*, Minneapolis: University of Minnesota Press 1982, ss.3-32.

Dancy, Jonathan, *Introduction to Contemporary Epistemology*, New York: Basil Blackwell, 1985.

Descartes, Rene, *Rules for the Direction of Our Native intelligence*, Descartes: Selected Philosophical Writings, trans. John Cottingham - Robert Stoothoff - Dugold Murdoch, Cambridge: Cambridge University Press 1988.

Feldman, Richard, "Epistemic Obligations", in *Philosophical Perspectives*, edited

by J. Tomberlin, Atascadero, CA: Ridgeview, 1988, ss. 235-256.

Foley, Richard, "Quine and Naturalized Epistemology", in in *Midwest Studies in Philosophy*, edited by Peter A. French, Theodore E. Uehling, Jr., Howard K. Wettstein, Notre Dame: the University of Notre Dame Press 1994, ss.243-260.

Gettier, Edmund, "Is Justified True Belief Knowledge", *Analysis*, 23, 6, 1963, ss. 121-123.

Gibson, Roger F, "Quine and Davidson: Two Naturalized Epistemologists", *Inquiry*, 37, 1995, ss.449- 463.

Goldman, Alvin, *Epistemology and Cognition*, Cambridge, MA: Harvard University Press 1986.

Kaplan, Mark, "Epistemology Denatured", in *Midwest Studies in Philosophy*, edited by Peter A. French, Theodore E. Uehling, Jr., Howard K. Wettstein, Notre Dame: the University of Notre Dame Press 1994, ss.350- 365.

Kant, Immanuel, *Critique of Pure Reason*, trans. N. Kempth Smith, London, Macmillan 1965.

Kim, Jaegwon, "What Is Naturalized Epistemology?", in *Naturalizing Epistemology*, edited by Hilary Kornblith, Cambridge, MA: Bradford Books/MIT Press 1994, ss.33-56.

Kornblith, Hilary, "Naturalized Epistemology", in *A Companion to Epistemology*, edited by Jonathan Dancy and Ernest Sosa, Oxford, MA: Blackwell, 1993, ss.297-300.

Kornblith, Hilary, "Introduction: What is Naturalistic Epistemology", in *Naturalizing Epistemology*, edited by H. Kornblith, Cambridge, MA: Bradford Books/MIT Press 1994, ss.1-14.

Leibniz, Gottfried W., *New Essays on Human Understanding*, Leibniz: Philosophical Writings, trans. G.H.R. Parkinson - Mary Moris, London: J.M. Dent & Sons, 1973.

Locke, John, *An Essay Concerning Human Understanding*, edited by P.H. Nidditch, Oxford, 1975.

Platon, Meno, trans. W.K.C. Guthrie, in *Plato: Collected Dialogues*, ed. Edith Hamilton and Huntington Cairns, Princeton: Princeton University Press 1973.

Pollock, John, *Contemporary Theories of Knowledge*, Totowa, NJ: Rowman & Littlefield Publishers, 1986.

Pryor, James. "Highlights of Recent Epistemology", *The British Journal for the Philosophy of Science*, 52, 2001, ss. 95-124.

Putnam, Hilary, "Why Reason Can't be Naturalized", *Synthese*, 52, 1988, ss. 3-23.

Quine, W. V., *Pursuit of Truth*, Cambridge, Mass., 1992.

Quine, W.V., "Two Dogmas of Empiricism", in *From A Logical Point of View*, Cambridge: Harvard University Press 1953, ss.20-46.

Quine, W.V., *Theories and Things*, Cambridge: Harvard University Press 1981.

Quine, W.V., "Epistemology Naturalized", in *Naturalizing Epistemology*, edited by

Hilary Kornblith, Cambridge, MA: Bradford Books/MIT Press 1994, ss. 15-31.

Quine, W.V., "Indeterminacy of Translation Again", *The Journal of Philosophy*, 84, 1987, ss. 5-10.

Quine, W.V. and Ullian, J. S. *The Web of Belief*, New York 1970.

Quine, W.V., "Reply to White", in *The Philosophy of W. V. Quine*, edited by L. A. Hahn and P. A. Schilpp, LaSalle, 1986, ss. 663-665.

Sober, Elliott, "Quine's Two dogmas", *Aristotelian Society*, 74 -1, 2000, ss.237-280.